

УДК 338

Гудзь Ю.Ф.

*кандидат економічних наук, докторант
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК РЕГІОНУ

У статті розглядаються методичні підходи до проведення комплексної оцінки економічного потенціалу переробних підприємств. На основі сформованої системи аналітичних показників для переробних підприємств, які у сукупності характеризують наявність, склад і рівень використання кожної складової економічного потенціалу, здійснено його інтегральну оцінку.

Ключові слова: економічний потенціал, методика оцінки економічного потенціалу, переробні підприємства, система аналітичних показників, інтегральна оцінка.

Гудзь Ю.Ф. ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК РЕГИОНА

В статье рассматриваются методические подходы к проведению комплексной оценки экономического потенциала перерабатывающих предприятий. На основе сформированной системы аналитических показателей для перерабатывающих предприятий, которые в совокупности характеризуют наличие, состав и уровень использования каждой составляющей экономического потенциала, осуществлена его интегральная оценка.

Ключевые слова: экономический потенциал, методика оценки экономического потенциала, перерабатывающие предприятия, система аналитических показателей, интегральная оценка.

Gudz Y.F. ASSESSMENT THE ECONOMIC POTENTIAL OF PROCESSING AGRICULTURAL ENTERPRISES IN REGION

The article considers methodological approaches to integrated assessment of the economic potential of processing plants. Based on the existing system of indicators for analytical processing companies, which together characterize the presence, composition and level of use of each component of economic potential, made it an integral assessment.

Keywords: economic potential, methods for evaluating economic potential, processors, system performance analysis, integrated evaluation.

Постановка проблеми. Успіх господарської діяльності переробних підприємств залежить від ефективного управління і використання наявного економічного потенціалу підприємства. Передумовами ефективного господарювання є постійний процес вивчення потреби необхідних складових економічного потенціалу, визначення рівня їх забезпеченості, оцінка ефективності використання та адаптація до наявних тенденцій розвитку підприємств у країнах Європейського Союзу.

Економічна і військово-політична кризи в Україні призвели до негативних тенденцій у функціонуванні всіх галузей національної економіки. Зменшення обсягів діяльності, погіршення господарських зв'язків, а також розбалансування виробництва на підприємствах є результатом погіршення фінансового становища суб'єктів господарювання. Таким чином, виникає потреба у формуванні ефективної стратегії розвитку підприємств на основі достовірної комплексної оцінки економічного потенціалу у розрізі основних його компонентів. Можна вважати, що ці складові сукупності відображають всебічну характеристику функціонування зовнішньої і внутрішньої сторін економічного потенціалу досліджуваних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та оцінки економічного потенціалу переробних підприємств досліджували у своїх працях видатні вчені-аграрники: В. Андрійчук, О. Онищенко, П. Саблук, В. Терещенко, В. Юрчишин.

Істотним недоліком багатьох досліджень щодо оцінки економічного потенціалу переробного підприємства АПК є відсутність системного підходу до відбору показників його оцінювання в цілому. Дослідження з проблем формування і використання економічного потенціалу переробних підприємств АПК також дуже обмежені. Серед них практично не вирішувалася проблема виміру елементів економічного потенціалу по підприємствах в регіоні та його величини в цілому. У наявних роботах зустрічаються лише самі загальні підходи до її вирішення, що

відображає складність теоретичного і практичного розв'язання цієї проблеми.

Мета статті. Для розв'язання проблем ефективного управління та пошуку резервів нарощення економічного потенціалу переробних підприємств в регіонах необхідно провести детальне дослідження основних його складових, а саме: виробничого, управлінського та фінансового. Однак, в умовах невизначеності дати цілісну оцінку економічного потенціалу підприємств та провести порівняльний аналіз в просторі і часі з метою прийняття ефективних управлінських рішень є досить складно. У зв'язку з цим є потреба комплексної оцінки економічного потенціалу по окремим підприємствах, а потім по регіону в цілому. Це дасть можливість в майбутніх дослідженнях більше зосередити увагу на проблему невизначеності зовнішнього середовища та сучасним викликам та загрозам розвитку економічного потенціалу переробних підприємств АПК України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гіркий металургійний досвід в країні, що проявлявся не в розвитку вітчизняних підприємств, а в експорті сировини за кордон, а тепер напівзруйнований російською окупацією на сході, не дає з оптимізмом дивитися на формування і розвиток економічного потенціалу підприємств АПК. Сільське господарство в Україні також належить до первинних секторів економіки, орієнтованих на експлуатацію національних ресурсів і продаж продукції за кордон з низьким ступенем переробки, тобто фактично сировини. Основна продукція українського експорту – це агросировина, а основні вигодоотримувачі – не його виробники, а трейдери та різноманітні посередники. Кількість працюючих в посередницьких структурах АПК навіть більше ніж персоналу на переробних підприємствах АПК.

Для високорозвинених економік світу характерно майже 100% використання продукції сільського господарства в переробній промисловості. В Україні ж простежується закономірність зростання частки

сировинної сільськогосподарської продукції в експорті країни зі зменшенням загального рівня її технологічної переробки та інноваційного розвитку переробних підприємств на відміну від динаміки продукції переробних підприємств АПК промисловості Європейського Союзу. Можна зробити висновок про низько-технологічну структуру українського експорту та відповідно суттєвий вплив на ціноутворення в переробній промисловості України зовнішніх чинників: цінова кон'юнктура на зовнішніх ринках, динаміка валютного курсу тощо.

Постає питання про комплексну оцінку економічного потенціалу переробних підприємств АПК, тобто потенційну можливість здійснювати переробку сільськогосподарської сировини, що зараз експортується за кордон.

Під оцінкою економічного потенціалу підприємства потрібно розуміти процес визначення та аналізу якісних і кількісних характеристик об'єкта, що оцінюється. Є.В. Лапін конкретизує: більш точно оцінка економічного потенціалу підприємства – це процес встановлення (визначення) його величини в натуральному, вартісному чи іншому виразі [1]. Для оцінки економічного потенціалу підприємства можуть використовуватися показники: натуральні; вартісні; абсолютні; відносні.

У літературі, присвяченій питанням оцінки економічного потенціалу підприємства, думки про кількість і характер показників, що використовуються для оцінки, різні. Основні розбіжності з даного питання стосуються такого:

1) проводити оцінку за допомогою загального (інтегрального) показника або системи показників: економічний потенціал підприємства оцінюється за допомогою одного інтегрального показника або економічний потенціал підприємства може оцінюватися поєднанням окремих показників із загальним.

На думку Т.В. Шталь, головна складність аналізу і оцінки потенціалу полягає в тому, що всі його елементи функціонують одночасно і в сукупності. Тому необхідно проводити саме комплексну інтегровану його оцінку [2].

М.В. Савченко [3] поділяє точку зору тих дослідників, які припускали, що наявність часткових показників не суперечить існуванню загального. При цьому, обов'язковою умовою повинно бути зведення часткових показників до загального. О.В. Лепьохін вважає, що для того щоб одержати цільне, сумарне представлення про величину економічного потен-

ціалу підприємства, необхідно різномірні елементи потенціалу – ресурси – виразити через єдиний вимірник. Тому при оцінці економічного потенціалу питання вибору єдиного вимірника всіх складових частин потенціалу є одним із найважливіших методичних питань [4].

Багато науковців рахують, що економічний потенціал підприємства потрібно оцінювати за допомогою системи показників, причому зведення до показників, що використовуються, до загального не обов'язково. Такої думки дотримуються вчені, які вважають, що побудований на основі будь-яких принципів загальний синтетичний показник оцінки економічного потенціалу підприємства і його елементів не може охопити або точніше врахувати всі сторони даного поняття.

У джерелі [5] для визначення величини сумарного економічного потенціалу у вартісному виразі наводиться формула, за якою вимірювання здійснюється як сума економічних оцінок локальних потенціалів:

де ЕПР – величина економічного потенціалу в річному вимірюванні, гр. од.;

ЕПі – економічна оцінка локальних потенціалів, в річному вимірюванні, гр. од.;

$i = 1, 2, \dots, n$ – кількість локальних потенціалів.

Варто зауважити, що дослідженням методик оцінки економічного потенціалу регіону займався О.М. Тищенко. Він розробив методику інтегральної оцінки ефективності використання економічного потенціалу регіону з урахуванням впливу складових його елементів, яка ґрунтується на використанні методів таксономічного аналізу та моделі еластичності. В основу цього методу покладені розрахунки впливу різних ознак інвестиційного, інноваційного, природно-ресурсного та трудового потенціалів на інтегральну оцінку ефективності використання економічного потенціалу регіону [6]. Після вивчення цього методу можна сказати, що він достатньо складний та потребує спеціальних знань у математиці.

Ще одним поглядом на проблему вимірювання економічного потенціалу є методика оцінки економічного потенціалу регіону О.М. Климахіної. Вона пропонує розглядати різницю між об'ємами виробництва у період підйому та спаду як потенціал, використовуючи ланцюжок складових елементів: товар – група товарів – підприємство – регіон.

Для оцінки потенціалу регіону в загальному випадку використовують наступні дані: в i -м регіоні ($i=1,2,\dots$) виробляється j найменування товарів ($j=1,2,\dots,m$), які об'єднуються у n товарних групах

Таблиця 1

Принципи та методи оцінки економічного потенціалу промислового підприємства

Методи математичного програмування	факторний аналіз	метод аналітичний	рейтинговий порівняльний метод	бальний	експертний
Методи оцінки економічного потенціалу промислового підприємства та його складових					
Методи прямої оцінки			Методи непрямой оцінки		
Пряма оцінка економічного потенціалу підприємства – це оцінка можливостей підприємства в майбутньому			Непряма оцінка економічного потенціалу підприємства проводиться з використанням фактичних значень показників, що характеризують результати його роботи		
Групи методів оцінки економічного потенціалу промислового підприємства					
Визначення економічного потенціалу підприємства за розміром чистого потоку економічних результатів від його використання	Визначення економічного потенціалу підприємства на базі порівняння з аналогами	Визначення економічного потенціалу підприємства, виходячи з суми витрат на його формування та використання	- системності; - узгодженості; - варіантності; - оптимальності; - комплексності; - адекватності; - ефективності.		
результатна	порівняльна	ресурсна			
Концепції оцінки економічного потенціалу промислового підприємства (залежно від базового критерію оцінки)				Принципи оцінки економічного потенціалу	

Джерело [1]

($n=1,2,\dots$). Якщо об'єм виробленого товару j у поточному (аналізованому) періоді по регіону визначити як K_j , а в базовому (який обрали для порівняння) – K_0 , потенціал регіону за об'ємами виробництва товарів можливо оцінити за такими формулами [7]:

1. Отримають кількісну оцінку потенціалу підприємства за об'ємами виробництва j -го товару.

2. Визначають потенціал регіону за об'ємами виробництва товарів.

3. Знаходять потенціал регіону за об'ємами виробництва в n -групах.

Узагальнення як вітчизняних, так і закордонних наукових досліджень дозволили сформувати типологію принципів, концепцій та методів оцінки економічного потенціалу підприємства [1] (табл. 1).

У контексті визначення економічного потенціалу як комплексної категорії, що складається із відповідних структурних елементів, пропонують здійснювати оцінку Д.В. Клиновий і Т.В. Пепа [8]. Вони визначають економічний потенціал як суму таких складових:

– економічного потенціалу (сукупна продуктивність) використаних потужностей ресурсного комплексу;

– економічного потенціалу ресурсів, не використаних у конкретному році для потреб суспільного виробництва;

– додаткових нових потужностей, освоєних за рік і залучених у суспільне виробництво.

Для оцінки економічного потенціалу переробних підприємств використовуємо методику проведення аналізу економічного потенціалу підприємств викладеної у монографії Л.С. Головкової [10], а також методику, яку пропонують для розрахунку економічного потенціалу в своїх працях науковці [9; 11].

Варто зауважити, що актуальність дослідження економічного потенціалу переробних підприємств у Волинської і Рівненської області зумовлена аграрною специфікою регіону, в якому переважну частку доходів становить саме сектор АПК. На особливу увагу заслуговує аналіз ресурсного потенціалу переробних підприємств Волинської та Рівненської області в сучасних умовах.

Розрахунок сукупного економічного потенціалу переробних підприємств АПК Волинської і Рівненської областей здійснювався на основі даних статистичної звітності (баланс, звіт про фінансові результати) 15 переробних підприємств по кожній області. Для нашого дослідження застосуємо інтегровану випадкову-гніздову вибірку переробних підприємств з елементами власне випадкової.

Це забезпечить високу репрезентативність вибірки переробних підприємств, а середньоквадратичне відхилення та гранична похибка репрезентативності буде мати мале за абсолютною величиною значення.

Таблиця 2

Виробничий потенціал переробних підприємств АПК у 2013 р.

Показники	Волинська область	Рівненська область	Нормалізовані дані		
			Максимум	Волинська область	Рівненська область
Коефіцієнт зносу основних виробничих фондів	0,720	1,316	1,580	0,45	1
Коефіцієнт вибуття основних виробничих фондів з обігу	-0,710	-0,07	1,77	0,46	1
Фондовіддача	0,384	0,135	0,46	1	0,29
Фондомісткість	1,806	4,124	6,2	0,35	1
Рентабельність оборотних засобів	0,471	0,484	0,58	0,81	1
Ресурсовіддача	0,19	0,09	0,22	1	0,58
Продуктивність праці, тис. грн	0,331	2,29	2,3	0,003	1

Таблиця 3

Фінансовий потенціал переробних підприємств АПК, 2013 р.

Показники	Волинська область	Рівненська область	Нормалізовані дані		
			Максимум	Волинська область	Рівненська область
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,186	0,775	1,18	1,18	1
Коефіцієнт фінансової автономії	0,511	0,510	1,86	1	0,51
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,156	0,96	2,95	11	0,96
Коефіцієнт концентрації Позикового капіталу	0,61	0,305	0,62	1	0,309
Коефіцієнт фінансового важеля	0,194	0,293	1,15	0,76	1

Таблиця 4

Управлінський потенціал переробних підприємств АПК, 2013 р.

Показники	Рівненська область	Волинська область	Нормалізовані дані		
			максимум	Волинська область	Рівненська область
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,11	2,37	2,4	0,39	1
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	0,59	0,58	0,59	1	0,82
Рентабельність власного капіталу, %	0,05	0,04	1,75	0,41	1
Рентабельність операційної діяльності, %	0,48	0,65	1,97	0,75	1

У таблицях 2-4 наведено розрахунки сумарного економічного потенціалу переробних підприємств АПК двох регіонів та їх нормалізація.

При порівнянні показників по переробним підприємствах АПК Волинської і Рівненської області бачимо, що Рівненська область виглядає краще, ніж Волинська, за рахунок різниці показників «продуктивність праці» (2,3 тис. грн) та «фондомісткість» (4,124 тис. грн). Фондомісткість – показник, який визначає обсяг виробничих фондів, що припадають на одиницю продукції.

Згідно з розрахунками фінансового потенціалу переробних підприємств АПК двох областей можна зробити висновки, що підприємства Волинського регіону за показником «коефіцієнт поточної ліквідності» дорівнюють 1,18 та мають незначні переваги над Рівненськими переробними підприємствами. Загалом, великих розбіжностей щодо визначених показників, які характеризують фінансовий потенціал, немає.

Порівняння переробних підприємств АПК Волинської та Рівненської області за рівнем управлінського потенціалу свідчить, що коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості значно вищий у Рівненській області (на 1,25 тис. грн), ніж у Волинській області.

Для відображення загальної ситуації щодо рівнів потенціалів переробних підприємств, залучаючи показники, що використовувалися для їх характеристики, побудовано загальну пелюсткову модель (рис. 1), яка дає можливість відобразити переваги та недоліки за усіма основними показниками, що використовувалися у процесі аналізу виробничого, фінансового й управлінського потенціалів переробних підприємств АПК двох регіонів.

У результаті розрахунків було побудовано пелюсткову модель, яка дає змогу візуально сприйняти рівень переробних підприємств Волинської та Рівненської області. Так само за результатами побудованої пелюсткової моделі можна провести більш конкретизований аналіз рівня переробних підприємств Волинської і Рівненської областей за допомогою розрахунків площі, яка відображає цю область на діаграмі. При цьому площа (S) Волинської області = 1.49, а площа (S) Рівненської області = 1,99.

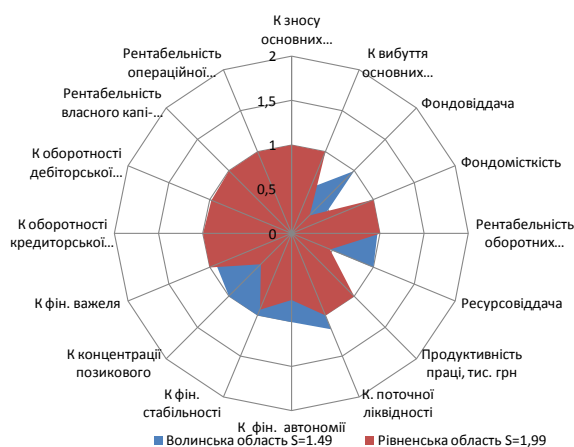

Рис. 1. Пелюсткова модель сукупних економічних потенціалів переробних підприємств АПК Рівненської та Волинської областей

При розрахунку нормалізованих даних усі вищезазначені розриви вплинули на результат та, як

наслідок, на площу в цілому. Таким чином, показники по переробним підприємствах Рівненської області є кращими за показники переробних підприємств АПК Волинської області.

Висновки з проведеного дослідження. Потенціал переробних підприємств АПК найбільш повно відображає динамічний стан підприємства, процеси його функціонування та розвитку. Це зумовило необхідність методологічного дослідження потенціалу підприємства і на його основі – формування системи управління ним. Проведений аналіз підходів до формування системи показників для оцінки кількісного та якісного рівня економічного потенціалу підприємства показав, що більшість дослідників при виборі таких показників спираються на інструментарій економічного аналізу, на дані фінансової і статистичної звітності.

Згідно з нашими висновками, дослідження потенціалу переробних підприємств АПК повинен базуватися на системному підході, який дозволяє інтегрувати найбільш значущі теоретичні погляди на підприємство як на соціально-економічну систему. Згідно з цим, основою оцінки потенціалу підприємства повинні виступати системна єдність засобів праці, предметів праці, самих працівників, включаючи їхні інтелектуальні якості та накопичений досвід. Отже, у процесі дослідження встановлено, що для оцінки економічного потенціалу переробних підприємств необхідно використовувати комплексний підхід, який дозволить системно визначити потенціал, враховуючи його складові елементи: виробничий, трудовий, фінансовий потенціали.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Лапін Є.В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління : дис. ... д-ра екон. наук : 08.07.01 / Євген Васильович Лапін. – Х., 2006. – 432 с.
- Шталь Т.В. Комплексна оцінка ресурсного потенціалу підприємств роздрібної торгівлі : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.07.05 / Т.В. Шталь. – Х., 2006. – 18 с.
- Савченко М.В. Управління економічним потенціалом промислових підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Марина Василівна Савченко. – Х., 2004. – 220 с.
- Лепьохін О.В. Економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва : дис. ... канд. екон. наук : 08.07.01 / О.В. Лепьохін. – К., 2002. – 198 с.
- Давискіба К.В. Економічний потенціал регіону та його ефективне використання в умовах ринкової трансформації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01 / К.В. Давискіба. – Х., 2005. – 20 с.
- Тищенко О.М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу [Текст] / О.М. Тищенко. – К. : ВНТУ, 2004. – 350 с.
- Климахіна О.М. Використання потенціалу регіонів як чинник підвищення рівня їх пропорційного розвитку : дисертація канд. екон. наук : 08.01.01 / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К., 2006. – 187, [30]арк. : рис., табл. – Бібліогр. : арк. 166-187.
- Клиновий Д.В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України [Текст] : навч. посіб. / Д.В. Клиновий, Т.В. Пепа. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
- Воронкова А.Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация : монография. / А.Э. Воронкова. – Луганск : Изд-во Восточно-украинского национального университета, 2000. – 315 с.
- Головкова Л.С. Сукупний економічний потенціал корпорації: формування та розвиток : монографія / Л.С. Головкова. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – 340 с.
- Калінеску Т.В. Стратегічний потенціал підприємства : формування та розвиток : монографія / Т.В. Калінеску, Ю.А. Романовська, О.Д. Кирилов ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2007. – 272 с.